

Bence Lajos

A 100 éve született festő-prózaíró, Gábor Zoltán írói arcéle

A 100 évvel ezelőtt született **Gábor Zoltánt (1922-2010)** elsősorban festőként tartjuk számon, de a lendvai képzőművészet hírnevének öregbítésében, a Zala György utáni képzőművészeti nemzedékek megismertetésében, esztétikai, művészettörténeti feldolgozásában, esszéisztikus portrévázlataiban, valamint az európai művészeti irányzatok ismeretterjesztő megismertetésében is fontos szerepet vállalt.

Közvetlen, gyakran névre szóló fiktív leveleiben (pl. a Postagalambban), esszétörödékeiben elsőként nyúlt a kortárs művészek (akik között néhány jóbarátja is akadt) alkotásaihoz a kritikai igényű feldolgozás szándékával.

A horvát nyelven is megjelent Elmondom (Kazivanja) c. írásában délvidéki kortársainak, egykori főiskolai barátainak állít emléket Hangya Andrásról Bezerédy Lujóig, Schulteisz Sándortól a lendvai származású, gyermekkori jóbarátig, a Londonban élő Strasser Dódyig.

A képzőművészeti pedagógia és – mai divatos szóval – az „edukáció” terén is úttörőnek számít, a művek (szobrok-festmények) körüli mélylélektani vizsgálódásaival, az írásbeliség kialakulásával foglalkozó könyvecskéjével (Ápisz nyomán-Posledi Apisa c. brosúra).

Más munkáiban vagy a barlangrajzok világában kutakodik (Combarelles, a grafika, a képzőművészet bölcsője), vagy a művészetek kialakulásának az evolúcióját figyeli meg, de mindig a maga sajátos ars poeticája búvőkörében.

Ennek egyik sarkított tétele így szól: a művészi

érdeklődés és az ebből kinövő kreatív ösztön révén felfedezni a művészet alapvető lényegi ismervét, az emberiség fejlődésének fő motorját, kísérletező kedvének folyton-folyvást történő megújulását, alakulását.

Ennek az írásstílusnak és -készségnek a lényegi vonatkozásaiból – melyet minden művészi megformálás alapjának tart – három elemet tart szükségesnek kiemelni: „... a szándék világos megfogalmazása, az elgondolás spekulatív megszerkesztése és a kivitelezése, racionális rendszerbe foglalása”. Mindennek alapja természetesen a tehetség „ereje”, és különösen írásban a racionális keretbe foglalás igénye.

Gábor Zoltánt, akit hosszú élettel és tehetséggel áldott meg a sors, a XX. századi művészeti irányzatok szinte mindegyikébe belekóstolt (képzőművészeti és írói alkotások) egy írásomban az „utolsó avantgard délvidéki festő” kitüntetett jelzővel illett. Más alkalommal – szinte mentegető szándékkal – azok között, az „örökifjú” művészeknek a sorában láttattam a helyét, „akiket az experimentumok, az állandó nekirugaszkodások és a „másfélén/másképpen” állandó nyugtalansága, a tökéletes forma megtalálásának a vágya hajt”.

A főt vázoltakból és a művész nyilatkozataiból nyilvánvaló, hogy a racionalitás hangoztatása kizár mindenféle l'art pour l'art és absztrakt festészet iránti szimpátiát, közeledést.

Indoka: mert még a naiv művészetnél is veszélyesebb módon lehet palástolni vele a giccset, a tudatlanságot, az ügyetlenséget, a dilettantizmust. Saját művészetében és művészi hitvallásában egyaránt „a vizuális tárgyi valóságábrázolás” az elsőrendű minőségi mérce.

Ez a törekvés – a festői klasszicista-figuralitás –, valamint a stilizált és valós emberi világ klasszicista-archaikus „színezettel” való ábrázolása fokozottan vonatkozik írásművészetére is.

Írtunk a „hangpróbálgatás” időszakára rárimelő időszakáról, majd ennek folytatásaként a „befutás” éveiről (70-es 80-as évek), melyeknek egyik legkiválóbb, az egész életmű szellemiségét jellemző darabja a szülőföldjétől távoli, zágrábi „száműzetés”-magányában keletkezett látomássorozat. A Négy évszak címmel jegyzett több tételes freskó sajátos szimbólum- és jelképegyüttessé áll össze, melyben az apró részletekig kidolgozott minimalista, kubisztikus síkra épülő stílus sajátos, Gábor Zoltán-i jelleget ölt.

A művész legnagyobb vállalkozása, örök témája – melyet nem csak képein, de fali freskóin is továbbvitt, bővítgetett – pl. a római korban meghonosodott szőlőkultúrának vagy a mitológia és a történelem összefonódásának ábrázolása, valamint ezek szakrális jellegének kibontakoztatása.

Gábor elkötelezett művész, ő nem csak gyönyörködtetni akar, hanem a legtöbb esetben tiszta színekkel a téma „fonákját” is megmutatja, és az éppen aktuális, politikai valóságtartalommal is megtölti. (Az Ave Maria freskón pl. a délszláv háború emlékeit őrző színes, de sérült templomi ablakok töröttségét is megfesti).

Visszatérve a főntebb említett prezentáló, ismeretterjesztő, részben kritikai tevékenységre, mellyel kortársai műveinek felmutatására vállalkozott, talán egy kicsit szokatlan módon, saját alkotásai értelmező bemutatását is vállalta, bár életében, egy-egy kiállítás kapcsán, számos katalógusban és kritikai folyóiratban, neves horvát művészettörténészek (pl. Tonko Maroević) is méltatták műveit.

A „kék boríték” így lett a korrupt bürokrata világ egyik jelképe. Ez a motívumvilág azonban prózai írásaiban – a szavak-kifejezések szintjén – újabb részletekkel bővül. „A bürokrata esténként táncmurik részese. Mazna társaival karöltve örülten ropja győzelmi táncát a város fölött. Mórikáló lotyók és seggnyaló csepürágók szóraztatják”.

Gábor kerüli az itthon jól bevált köntörfalazó-behízelt magatartást („nem szeretnék bírálattal illetni”); a „társadalmi viselkedések vadhajtásainak” nyesegetését nem tartja hiábavalónak. A tőle megszokott, válogatott, ugyanakkor kendőzetlenül kemény szavakkal, egyértelműsíti a képi tartalmat: „ember nélküli világban”, hol „a nép nem boldog, s goromba hiénáknak” van kiszolgáltatva, „nem él virányi tájon, semlyés a hazája és szittyó a virága: Se tuja, se lilium, se ecetfa, de még áfonya sem díszíti életét”.

Írásművészetében, stílusában - melyet ő maga archaikusként határozott meg - sok műfaji és multikulturális, egyúttal interdiszciplináris irányzat keveredését tapasztaljuk a portréfestéstől az irodalmi esszéig és karcolatig, valamint a szociológiai és pszichológiai elemekig, amelyek békésen megférnek egymás mellett, ahogy a visszaemlékezés és a műkritika elemei is.

„Egy másik írás, a festő „borúlátó emberi mivoltát” és ennek a paradoxonát hivatott cáfolni, mondván, „a pesszimista ember nem ír, nem alkot”, mert minek alkotson?” Helyette a „magány melankóliájára, az elmúlás feletti, őszi hangulatú, ám végeredményben tárgyilagos elmélkedés magasztosságára helyezi át a hangsúlyt.” (Kalapis Rókus).

Zalai barátja, Bedő Sándor a művész vélt, alkati jellemvonássá váló „pesszimizmusát” „nagy rálátású realistára” cseréli, „...mindig finom és kép gazdagnak... Ha kemény hasonlatokra, jelzőkre vetemedik, szeretetből, „érted haragszom!” elven teszi”.

A tanulóéveket követő franciaországi és más európai országok történelmi nevezetességeihez kapcsolódó utazási élményeit fiktív levelezés formájában és leírt-szerkesztett kiadványokban igyekezett barátaival és másokkal is megosztani. (pl. a Postagalambban Öcsivel, Gálics Istvánnal.) A 24 levélben a művészet fejlődéséről, a mai ember életében betöltött szerepéről ír rendkívüli szókimondással, irodalmi-mitológiai és történelmi alapértelmezéssel, háttérinformációkkal. Mindent meg szeretne örökíteni írásban is, s megmutatni azoknak, akiket szeret, akik közel állnak hozzá. Nem tudja véka alá rejteti magányosságát sem, ezért már első levelét is – melyet önmaga is „ellentmondásosnak és lehangolónak” nevez – egy sajnálkozó megjegyzéssel rekeszti be: „Tényleg nagyon kár, hogy nem vagy itt!”

Nem idegenkedik a párizsi alvilág zsenijének, Villonnak a rovására sem kimondani a súlyos ítéletet, melyet a középkor modernistája versekben dokumentált, s kinek a bitót a Párizsból való száműzetésre felcserélő ítélet után örökre nyoma veszett. De –sugallja a szerző – mégis költészete és életműve, s megrázóan őszinte korrajz miatt ma is az európai- és világirodalom nagyjai között tartjuk számon. Ha bírálja a durva és trágár szóhasználatáért Villont, sohasem moralizálásból, hanem a megértő szándéktól vezérelve, s a „jobb útra térés” soha meg nem szűnő lehetőségével operál. Gyakran nyúl a középkori ember ellentmondásos jellembeli hibáinak a felidézéséhez – ahogy ezt a Szegény Villon bizarr élete című korai esszéjében teszi. Érzékelteti azonban, hogy Villon művészi hagyatéka az ellentmondásokkal teli korból fakad, az „ellentétek sokaságában emelkedik magasra erénye”: gondolatainak tisztasága, a művészi szabadság és az őszinteség máig kitetsző, neurotikus lobbanékonyasága. Gábor nagyon tudott haragudni, amikor az áltudományok álságait olvasva, a magyarságot az indián törzsek leszármazottjainak nevezte egyik kortársa.

Utolsó munkájának, a 2010-ben, a lendvai művelődési intézet (MNMI) kiadásában megjelent „Keserédes emlékek”-nek eredetileg a Keserű emlékek címet adta a már nagybeteg, zágrábi magányába visszahúzó festőművész-író. Ez az írás amolyan összegzése prózai-esszéisztikus munkásságának, melyben egy gazdag életmű fontosabb állomásai elevenednek meg.

Vállalkozik benne művei szubjektív megítélésére is, melyet a küzdelmekkel teli nyolcvanhat év, a sorssal való dacolás konok hite tesz megrendítően hitelessé. A szenzibilitással [érzékenységgel] és szubtilitással [aprólékoság, finomság] (Šimonka T.) is megáldott író sorai a „kényes témákra” (nacionalizmus, a zsidók és az elesettek iránti szolidaritás stb.) való nyitottságára hívják fel a figyelmet.

Talán ő volt az, aki elsőként tett kísérletet a „lendvaiság” fogalmának tisztázására

még a 80-as években. Ez a lendvaiság hosszú évekig szlovének és magyarok különálló tevékenységét jelentette békében és háborúban, s csak ritkán vált közös ügyvé is az egymásmellettiség. A vallomásos keserédes történetek novellisztikus betéteiben felidézi életének sok érdekességét, a gyermekkor világához kapcsolódó - a Fellini-filmekre visszautaló- csínytevéseket. Sok érdekes, ma már csak az archaizmusok szótárában található hangulatfestő kifejezést használ, néha egy mondaton belül is halmozva a nyelvi kincseket.

Utolsó írásainak egyik életrajzi és családi vonatkozásait is felvonultató élményszerű rajzában a Zoltán keresztnév választása mellett neveltetéséről, identitásának alakulásáról is gyönyörű vallomást olvashatunk. Ahogy prózai írásainak megszületéséről és az őt ösztönző körülményekről is.

A festői pályával párhuzamosan futó művészeti témájú írások mikéntjének alakulásáról egy trieszti kiállítás és egy tengerparti beszélgetés kapcsán beszélt: „Mákonyos állapotom még ma is talány marad. A nagyon rokonszenves és csodaszép Florenza bájos szemei csillogtak, és ez csak ingerelte pajzán gondolataimat... Tudta, hogy írogatni is szoktam. Véleménye szerint az a világkép ,amit a képeim tartalmáról meséltem, megdöbbenő, s az életem során lezajlott események is izgalmasaknak tűntek számára”.

Jelen válogatásunk Gábor prózai műveit, illetve azok részleteit gyűjti csokorba az életének különböző szakaszaiban született esszéiből, portréiból és útirajzként feltüntetett írásaiból, különös tekintettel a saját műveiről írott „értékelő-ismertető” jellegű írásáig.

Talán ezek ismeretében a festői-képzőművészeti életművét is jobban megértjük. S talán arra az úrra is rádöbbenünk, hogy a kultúra diplomatájaként Lendva és Zágráb között – mely utóbbi inkább az elszigetelődésnek, mint a kapcsolatépítésnek kedvezett –, mit veszítettünk.